

Terug naar het begin– editie 2022

Inhoudelijk eindverslag

Van boerenkathedraal en voormalig bedevaartsoord, tot het oudste Molukse kerkje van Nederland. In het weekend van 20 tot en met 22 mei 2022 nam *Terug naar het begin* bezoekers weer mee naar deze magische plekken voor muziek, theater, dans, verhalen, nieuwe kunstprojecten en expedities. Met gastvrije dorpsbewoners en zo'n dertig verschillende optredens verspreid over bijzondere locaties, zorgde het festival *Terug naar het begin* met de dertiende editie voor nieuwe ontmoetingen, ervaringen en verhalen in het Groninger platteland.

www.terugnaarhetbegin.nl

MUZIEK – THEATER – KUNST – VERHALEN

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Festivalbeleving	9
2. Festivalprogramma	11
3. Festivalterrein	23
4. Aantallen	24
5. Bezoekersprofiel	25
6. Organisatie	26
7. Samenwerkingen	27
8. Marketingcommunicatie	28
9. Promotie Noord-Groningen	29
10. Sponsors en subsidienten	29
11. Financieel verslag	30
12. Ambities	31
Bijlagen:	
Bijlage 1: Overzicht programma	33
Bijlage 2: Blokkenschema's, routetips, plattegrond	35
Bijlage 3: Publicaties TNHB	38
Bijlage 4: Resultaten online campagne Neefje Van	42

Inleiding

**“Geweldig festival waardoor ik prachtige nieuwe plekken ontdek dichtbij huis”,
“Verrassende voorstellingen die extra dimensie krijgen door de mooie kerken”,
“zoveel diversiteit in het programma, terwijl het toch samensmolt”.**

Nagenietend van de reacties van bezoekers in de jaarlijkse evaluatie-enquête, zijn we blij dat we na twee coronajaren *Terug naar het begin* (TNHB) van 20 tot en met 22 mei 2022 weer konden organiseren zoals we dat gewend waren. Dat betekende dat er veel mooie muziekacts op het programma stonden, zoals Michelle David & The True-tones, Pitou, Bertolf, Anne Soldaat, Meral Polat, Maarten Vos, Douwe Eisenga en Lotte Pen en nog veel meer. Bovendien was er in het programma veel ruimte voor actuele verhalen: uit de omgeving verteld door lokale gidsen, maar ook thema's als (culturele) identiteit, gender, verlies of vluchten werden met het festival dicht bij het publiek gebracht in de intimiteit van de Groninger kerken. Zo speelden we met de programmering inhoudelijk in op o.a. de Groninger manifestatie Bitterzoet Erfgoed en het Jaar van Rouw van Marte Boneschansker. Ook brachten we de productie Inner Voice van Oranjewoud Festival naar TNHB, creëerden we met Prins Claus Conservatorium en de Amsterdamse zangeres Pitou een uniek concert, en werkten we voor het kunst- en literair programma samen met curatoren Edzard Mik (literair Platform De Gids) en Frits Hesseling (voormalig coördinator projectbureau Academie Minerva).

Wat betreft de publieksaantallen was TNHB met 1.500 bezoekers nog niet op het oude niveau van voor de coronapandemie. Toen afgelopen februari bekend werd dat evenementen weer georganiseerd konden worden zonder extra maatregelen, werd het een race tegen de klok om de hele TNHB-productie met alle verschillende locaties, vrijwilligers en samenwerkingspartners weer als vanouds op de rit te hebben. Maar zoals cultuurjournalist Peter van der Heide in het Dagblad van het Noorden in zijn reportage over het festival concludeert: “aan het programma (...) lag het niet. In eeuwenoude kerkjes in de gemeente Eemsdelta werd nadrukkelijk naar verbinding gezocht.” De organisatie is er dan ook van overtuigd dat TNHB deze coronadip de komende jaren te boven zal komen en voelt zich gesteund door het openingswoord van gedeputeerde Mirjam Wulfse waarmee ze waardering uitsprak over het team: “Hulde voor de inzet en wendbaarheid. Uniek en indrukwekkend omdat Minke van der Velde, trekker van *Terug naar het begin*, dat allemaal voor elkaar krijgt met een klein, zeer gedreven team, waarbij 'vader' van het festival Geert Lameris ook altijd nog zijn rol speelt. TNHB heeft voor, in én na corona altijd laten zien urgent en actueel te zijn! Van de vroegste geschiedenis tot een programma helemaal van nu.”

Dankzij deze waardering en het enthousiasme van het publiek en de grote betrokkenheid van de kerk- en dorpscommissies, vrijwilligers en lokale ondernemers hebben we ondanks de uitzonderlijke omstandigheden een prachtige editie

neergezet en veel nieuwe mensen ontmoet. Aan de hand van de jaarlijkse enquête hebben we alle tips, ervaringen en beoordelingen verzameld om dit eindverslag te schrijven.

Groningen, 6 juli 2022

© **Stichting Terug naar het begin**

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Siese Veenstra

1. Festivalbeleving

“Als we de kerk uitlopen hoor ik verschillende goedkeurende geluiden om me heen. Niet alleen over het eerste optreden, ‘Nou, dat was zeker een goed begin!’, maar ook omdat de geur van verse koffie, gezet door vriendelijke vrijwilligers, ons gelijk tegemoetkomt. Nadat we ons hier tegoed aan hebben gedaan, is het tijd om door te gaan naar de volgende locatie. Op de kleine paadjes die ons dwars door het Groningse platteland leiden, dragen ook de kikkers en de vogels vrolijk bij aan een muzikale ervaring.”¹

Elk jaar kiest TNHB het weidse, oude wierdenlandschap van Groningen als ideale omgeving voor het festival. Via kronkelende weggetjes en oude zeedijken ontdekken bezoekers intieme optredens en spannende kunstprojecten verscholen in historische kerkgebouwen. De locaties en omgeving spelen een belangrijke rol in de festivalbeleving. Dat blijkt ook uit de reacties van bezoekers op de vraag “wat waren de belangrijkste redenen om naar TNHB te komen?”, waarbij 76% “de voorstellingen” noemt, 72% “de locaties”, 63% “de omgeving/ het landschap” en 58% “de sfeer”. Dit wordt toegelicht met antwoorden als: “de aandacht voor de omgeving, de inbreng van de lokale bevolking en de kwaliteit van het programma is top”, “de kerken en het fietsen door de velden naar de volgende plek zorgt voor een unieke sfeer” en “ik vind TNHB het leukste festival van Groningen op de mooiste locaties!”. Door jaarlijks te enquêteren peilen we voortduren of het publiek nog tevreden is met de prijs-kwaliteit verhouding van de festivaltickets, vragen we of de locaties goed vindbaar zijn, polsen we of de informatievoorziening op orde was en vragen we om de horecavoorzieningen te beoordelen. Door goed te luisteren naar de bezoekers, willen we de festivalbeleving steeds weer verbeteren.

Zo is de opmerking “Ik kom uit de stad en wist niet dat het in de provincie zo leuk is” een terugkerende reactie die we lezen in de enquête die we na het festival rondsturen. Andere respondenten laten weten dat ze onder de indruk zijn van de ontvangst door plaatselijke bewoners of van de hoeveelheid cultuurschatten die verstrooid in het landschap liggen. Met de medewerking van zo’n twintig wierdendorpen en de komst van geïnteresseerd festivalpubliek van buitenaf, hebben we met het festival de ambitie een brug te slaan tussen o.a. publiek en inwoners, stad en platteland, jong en oud en geven we een nieuwe kijk op de omgeving geven, voor zowel het

¹ Artikel VPRO-platform 3voor12 “Terug naar het begin moet terug op de kaart”: <https://3voor12.vpro.nl/lokaal/groningen/artikelen/overzicht/2022/mei/Terug-naar-het-begin-2022.html>

festivalpubliek als voor de inwoners zelf. Zo realiseerden we afgelopen editie niet alleen een divers (podium)kunstenprogramma, maar voegden we ook lokale expedities aan het programma toe onder de noemer “kijk-ommetjes”. We slaagden erin met inwoners uit het festivalgebied deze kijk-ommetjes te ontwikkelen, en hiermee met TNHB nieuwe verhalen vertellen over de regio die anders misschien niet zo snel gehoord zouden worden, én waarmee mensen bij elkaar worden gebracht die in het dagelijkse leven elkaar niet zouden ontmoeten. Zo gidste bewoner Wim Ampak publiek door de Molukse wijken van toen en nu, liet Krewerder Tom Roggema zien hoe in dit dorp de aardbevingsproblematiek omgebogen wordt tot kans, nam boerin Irene Smit bezoekers mee in de wereld van modern boeren in een oud landschap, ontdekten bezoekers om de hoek van het oude kerkje van Solwerd hoe er bij de nieuwe Campus Eemsdelta gewerkt wordt aan nieuwe kansen en dromen en werd publiek in Zeerijp door molenaar Ben via smalle trapjes mee omhoog de molen ingenomen. Door specifieke plekken als uitgangspunt te nemen voor het ontwikkelen van de expedities, slaagden we erin met TNHB uiteenlopende verhalen over het Groninger landschap te vertellen en te ontsluiten. Daarnaast werkten we samen met lokale ondernemers voor het realiseren van unieke pauzeplekken en stelden we met toeristische ondernemers arrangementen samen voor een langer verblijf in het festivalgebied.

De reacties uit de publieksenquête bevestigen dat we ook met deze dertiende editie erin geslaagd zijn de kernwaarden van het festival te bewaren. “Kleinschaligheid”, “diversiteit”, “puurheid”, “kwaliteit” en “verrassing” worden genoemd als gewaardeerde kenmerken van deze opzet. Daarnaast hebben we in de enquête gevraagd welke nieuwe elementen bewaard moeten worden voor een volgende editie. Van de respondenten geeft 83% aan dat “de meerdere startlocaties” een volgende editie moeten blijven, 74% noemt “de pauzeplekken onderweg” en 40% “de kijk-ommetjes”.

2. Festivalprogramma

“Maar, hoe mooi de kikkers ook kwaken en de vogels fluiten, het is niet zo mooi als het optreden van pianiste, zangeres en kunstenaar Setareh Nafisi in de Jacobuskerk te Zeerijp. Voor *Terug naar het begin* is ze een samenwerking aangegaan met cellist Antonis Pratsinakis en de hedendaagse danser en choreograaf Kenzo Kusuda. Deze samenwerking zorgt voor een ontzettend boeiende performance, waarbij we elke seconde op het puntje van onze stoel zitten. (...) De artiesten hadden niet beter in kunnen spelen op de locatie en laten de kerk zelf ook als een ijzersterke speler naar voren komen. Ze vangen het licht dat door de kerkramen naar binnen valt op met spiegels, bewegen door de hele ruimte, en zelfs een verdwaalde, kwetterende vogel die bovenin de kerk rondfladdert lijkt precies op zijn plek te zijn.”²

Het festivalgebied van TNHB zit vol unieke plekken, die ieder jaar inspiratie bieden voor een divers festivalprogramma. De vele twaalfde en dertiende eeuwse kerkjes die je hier hoog en droog op de wierden vindt, zijn voor TNHB magische plekken om bezoekers terug te brengen naar wat er echt toe doet, en waar de (podium)kunsten in uitblinken: je raken, confronteren, verwonderen, uitdagen, een spiegel voorhouden, ontroeren of juist gesterkt worden door bevlogenheid, schoonheid en inhoud. De kenmerkende titel van het festival is enerzijds een speelse verwijzing naar de specifieke omgeving waarin TNHB zich afspeelt: al fietsend via oude wierden en zeedijken ontdek je dat hier lang geleden de zee vrij spel had en de kerkgebouwen bescherming gaven. Anderzijds verwoordt ‘terug naar het begin’ ook een persoonlijk verlangen om te ontsnappen aan het alledaagse, stil te staan bij existentiële levensvragen, en je te laten onderdompelen in een bijzondere mix van podiumkunsten. Hierbij streven we naar een zo gevarieerd mogelijk aanbod: van lokaal tot landelijk, van jong talent tot gevestigd namen, met een mix van disciplines vanuit allerlei windstreken. Dankzij de variatie in de programmering laten we het publiek zien dat het vanzelfsprekende niet vanzelfsprekend is, en andersom. Zo vertellen we met TNHB verhalen die anders misschien niet zo snel gehoord zouden worden, én waarmee mensen bij elkaar worden gebracht die in het dagelijkse leven elkaar misschien niet zouden ontmoeten.

Eén van de verhalen die TNHB met deze dertiende editie onder de aandacht bracht, is die van het slavernijverleden van Groningen. In samenwerking met Noordstaat onder leiding van Cissy Joan (projectleider manifestatie Bitterzoet Erfgoed) ging een groep spoken word-artiesten op zoek naar deze specifieke

² Artikel VPRO-platform 3voor12 “Terug naar het begin moet terug op de kaart”:
<https://3voor12.vpro.nl/lokaal/groningen/artikelen/overzicht/2022/mei/Terug-naar-het-begin-2022.html>

lokale geschiedenis in het festivalgebied. Zo ontstond er in het kerkje van Oosterwijtwerd een voorstelling vol aangrijpende teksten, passie, emotie en verbeelding. Dat de voorstelling indruk heeft gemaakt bij het publiek, blijkt uit reacties als: “Heel confronterend hoe diep racisme nog geworteld is in westerse samenleving. Echt een spiegel”, “zeer indrukwekkend hoe deze jongeren dit probleem neergezet hebben: vanuit een positief gevoel de negatieve kanten van het koloniale verleden belicht!” En: “het werd zo aanraakbaar gebracht”.

Een ander optreden dat bijzondere waardering van het publiek kreeg, is die van zangeres Jessica Manuputty in het Molukse kerkje in Appingedam. Op deze bijzondere plek bracht ze met haar liedjes een uniek inkijkje van verhalen over afstand, afscheid, heimwee en verlangen naar een plek die ooit huis was. Niet alleen noemden bezoekers dat ze het belangrijk vinden dat deze specifieke historie onder de aandacht werd gebracht, in het bijzonder werd de “totaal-sfeer” genoemd van “muziek, verbondenheid, de buurt en de geschiedenis, mede dankzij de korte excursie die door de bewoners aanvullend op het optreden hier werd georganiseerd.”

De Amsterdamse zangeres Pitou creëerde met vocalisten van Prins Claus Conservatorium een uniek concert dat een schot in de roos bleek. Zo schrijft VPRO-platform 3voor12 over dit optreden:

“Omarmd door het licht dat via de kerkraden naar binnen dartelt en met alleen een gitaar en een saxofoon als muzikale begeleiding, verspreiden ze een geluid van hoop en verlangen door de menigte. Vooral op de momenten dat Pitou bijgevallen wordt door de vocalisten springt het kippenvel ons op de armen en pink ik hier en daar een traantje weg. De nummers zouden zo in een sprookjesfilm terecht kunnen: als ik mijn ogen sluit, lijkt de houten bank onder me te veranderen in een vliegend tapijt waar ik op wegvlieg, een betere toekomst tegemoet. Het publiek, dat eerder muisstil was, barst aan het einde al snel uit in een denderend applaus. Een staande ovatie is op zijn plaats.”³

Onder leiding van curator Edzard Mik werden er ook nieuwe verhalen verteld door auteurs Vamba Sherif, Karin Amatmoekrim, Sholeh Rezazadeh en Nisrine Mbarki. Allen met een migratieachtergrond lieten zij zich inspireren door de titel van het festival. Ze schreven unieke Terug-naar-het-begin-verhalen over oorsprong en identiteit, die ze live op het festival voordroegen. En dat het ruimte geven aan ieders verhaal belangrijk is, maakte theatermaakster Marleen Hendrickx pijnlijk duidelijk met haar voorstelling XYI. Op TNHB speelde ze in het kerkje van Opwierde en nam ze het publiek mee terug naar het begin van haar jeugd, waarin haar werd verteld: “Het is beter als

³ Artikel VPRO-platform 3voor12 “Terug naar het begin moet terug op de kaart”:
<https://3voor12.vpro.nl/lokaal/groningen/artikelen/overzicht/2022/mei/Terug-naar-het-begin-2022.html>

je tegen niemand zegt wat je hebt.” Marleen Hendrickx liet schrijnend zien hoe we als maatschappij kennis die we eerst hadden gezamenlijk verliezen. Sterker nog hoe we die kennis zo ver mogelijk proberen weg te drukken.

Dankzij de bijdrage van Prins Bernhard Cultuurfonds slaagde kunstenaar Patrick Hoving erin met zijn locatie specifieke luistervoorstelling *Daar Waar de Wind Waait* het uitzicht van een specifiek stukje festivalgebied onder de loop te nemen: “Met uitzicht op de Eems, de Bocht van Watum, en aan de overkant Duitsland, dringen de stemmen van enkele geïnterviewde mannen het hoofd binnen. Eén vertelt over zijn verantwoordelijkheid voor twaalf kilometer zeedijk, een ander vertelt over zijn favoriete vogel (de kluut) die hij graag ziet. Subtiel, zonder opgeheven vingertje, wordt op niet mis te verstane wijze de bedreiging van de natuur duidelijk gemaakt: een blik op de talloze windmolens die vogeltrekroutes verstoren, en de energiecentrale bij de Eemshaven, waar ook het slurpende Google huist, zegt alles. Mooi, zo’n luistervoorstelling die doet kijken” schrijft journalist Peter van der Heide in zijn reportage van Dagblad van het Noorden⁴.

Met theatermaker Marte Boneschansker maakten we in de kleine Mariakerk op de wierde van Krewerd ruimte voor de Verlieskist: een bijzonder project waarmee gezocht werd naar verhalen over verlies en rouw in Groningen. Niet alleen over de dood, maar haar zoektocht gaat ook over het verlies van een geliefde, een baan, een landschap of een idee. In een intieme setting deelden zowel festivalbezoekers als lokale bewoners de meest aangrijpende verhalen met haar, waarvan enkele uiteindelijk een plek krijgen in haar voorstelling ROUW.

Vanwege de diversiteit van het programma en het aanbod van de verschillende routes is het moeilijk om de hoogtepunten in het programma te benoemen. Van de dansers van Amenti Theater Company, de muziek van Douwe Eisenga en Lotte Pen, het heilige water van kunstenaar Allard Medema tot de theatervoorstelling *Illustere Figuren*: deze en andere voorstellingen komen in de publieksenquête allemaal naar voren als voorstellingen die de meeste indruk maakten. Omdat we bezoekers graag uitdagen nieuwe genres uit te proberen, zijn we blij om te lezen dat zowel muziekoptredens, als meer experimentele performances zoals een kunstritueel of een dansvoorstelling behoren tot de favorieten. 82% van de respondenten laat dan ook weten dat het diverse aanbod enorm aansprak. Dit wordt toegelicht met reacties als *“elke voorstelling was weer heel verrassend”*, *“Mooi om te zien dat verlies en verdriet in het programma zat”*, *“Je stap af van het vertrouwde. Er gingen nieuwe werelden voor mij open.”*

Een overzicht van het hele programma is te vinden in Bijlage 1.

⁴ Reportage Dagblad van het Noorden “Terug en zoeken naar verbinding” te vinden in bijlage 3: Publicaties TNHB.

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

Foto: Siese Veenstra

Foto: Kees van de Veen

Foto: Kees van de Veen

3. Festivalterrein

Uniek aan TNHB is dat het festival plaatsvindt in meerdere (wierden)dorpen, op fietsafstand van elkaar. Afgelopen editie kreeg TNHB een iets andere opzet, en werkten we op de zaterdag en zondag voor het eerst met drie verschillende startplekken verspreid over het gebied: de Nicolaïkerk in Appingedam, de Petrus en Pauluskerk in Loppersum en de Stefanuskerk in Holwierde. Op deze startlocaties verzilverden bezoekers hun dagtickets en passe-partouts door deze om te ruilen voor een polsbandje. Bovendien konden bezoekers bij de startlocatie hun eerste voorstelling van de dag bezoeken en stelden ze met de plattegrond en het blokkenschema een eigen ontdekkingstocht samen of kozen voor één van de vooraf uitgestippelde routetips⁵.

Dit jaar voegden we ook drie pauzeplekken toe aan het festivalprogramma: de Luingahof in Bierum, De Kosterij in Krewerd en Bij Jacobus in Zeerijp. Op deze plekken konden bezoekers iets eten en drinken en waren er leuke extra's te beleven, zoals bijvoorbeeld de start van een kijk-ommetje. Aan het einde van de festivaldag waren bezoekers van harte welkom in de Nicolaïkerk in Appingedam. Naast een heerlijke maaltijd van Chefkok Anne van Paviljoen Overdiep, was er ook muziek van Oscar Draait Plaatjes op de zaterdag en Swoolish Garage op de zondag.

Op de zaterdagavond maakte het festivalpubliek kennis met een extra locatie: het afgelegen kerkje in Heveskes. Te midden in het industriegebied van Delfzijl herinnert alleen het kerkje er nog aan dat hier ooit een dorp was. Met een zichtbaar woelig verleden, bleek dit het perfecte podium voor de getalenteerde dansers van The Underground Dance Center en ArtBeat Amsterdam, die op uitnodiging van Noordstaat hier een nieuwe voorstelling presenteerden in het kader van de manifestatie Bitterzoet Erfgoed. Bezoekers konden hier op eigen gelegenheid heen, maar er was ook een bus die publiek van de Nicolaïkerk in Appingedam naar Heveskes bracht en weer terug.

De aankleding en signing van het festival waren in handen van Rinnert Veldman en Mieke den Braber. Met kleurrijke 'bakens' (met vlag) werd aan bezoekers duidelijk gemaakt dat ze bij een volgende speellocatie waren gearriveerd. Ook zorgen ze voor extra aankleding bij de pauzeplekken, waardoor de routes samenhang kregen en mensen steeds een punt van herkenning tegenkwamen.

⁵ Zie bijlage 2 voor de blokkenschema's, routetips en plattegrond.

4. Aantallen

Na twee coronajaren constateerden we met deze editie al in een vroeg stadium dat de publieksaantallen achterbleven. Het wegblijven van publiek was in het hele culturele veld zichtbaar; ook speelde de beperkte voorbereidingstijd een rol doordat pas in februari bekend was dat evenementen weer op 'normale' wijze georganiseerd konden worden.

TABEL: GETALLEN AANTALLEN 2018 - 2022

	2018	2019	2021	2022
Duur in dagen	3	3	6	3
Aantal locaties	26 locaties	26 locaties	41 locaties	23 locaties
Totaalaantal activiteiten	107	107	192	97
Totaalaantal bezoekers	2.757	2.699	1.600	1.500
Opbrengst recettes	€ 33.795	€ 37.273,62	€ 36.940	€ 30.000

5. Bezoekersprofiel

TNHB heeft een trouwe achterban: 55% van de bezoekers heeft het festival al drie keer of vaker bezocht. Een belangrijk deel van deze trouwe bezoekers is ontstaan uit de samenwerking met de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK), die jaarlijks haar donateurs met een korting uitnodigt voor het festival. Deze bezoekers zijn overwegend 60+, hoger opgeleid, ervaren cultuurconsumenten en woonachtig in Groningen of (Noord-) Drenthe. Maar, het ontdekken van bijzondere locaties, het beleven van unieke optredens, en het reizen door het landschap valt bij een steeds breder publiek in de smaak. Zo blijkt zo'n 40% van de bezoekers buiten Groningen te wonen (tegenover 30% van voorgaande jaren), en zien we een lichte groei van het aantal jongere festivalbezoekers. Met de programmering en marketing willen we de komende jaren deze verschuiving doorzetten: TNHB wil een festival zijn dat ook interessant is voor een jonger publiek (30+, beginnende cultuurconsumenten) en aantrekkelijk is voor een publiek buiten Groningen. We zien mogelijkheden deze doelgroepsverbreding door te zetten, door eventuele drempels om naar het festival toe te komen voor een nieuw en/of jonger publiek weg te nemen. Passend bij de wensen van verschillende doelgroepen, willen we met het samenstellen van arrangementen het hen zo gemakkelijk en aantrekkelijk mogelijk maken om TNHB te bezoeken. Omdat het festivalgebied afgelegen ligt en er tijdens het festival ook afstanden overbruggen moeten worden om van de ene naar de andere locatie te komen, zullen we nog meer ons best moeten doen om de totale toegankelijkheid van het festival te vergroten.

6. Organisatie

Minke van der Velde (dagelijkse leiding, programmering) werkte samen met Geert Lameris (oprichter en adviseur), Thessa Wolthuis (productie + coördinatie pauzeplekken + lokale expedities), Renée Trentelman (artiestenproductie + werving en coördinatie vrijwilligers), Veerle Gnodde (marketing & communicatie) en Nienke Bak (marketing & communicatie). Samen zijn ze jong en (ietsje) ouder, woonachtig in de stad en het Groninger platteland en ambitieus om net zo'n breed publiek (of breder) te interesseren voor TNHB. De gedrevenheid van het team, de liefde voor kunst, cultuur en de betrokkenheid bij de omgeving zijn essentieel voor het karakter van het festival. Leuk om te zien dat het enthousiasme ook door de pers wordt opgepakt, zo schreef DvhN: "(...) het festival verdient het door zich ijverig en met liefde van de taak te kwijten ogen en oren te openen voor het gebied waarin het is verankerd."

Het projectteam werkt nauw samen met een variatie aan mensen (zie daarvoor ook het volgende hoofdstuk 'Samenwerkingen'): zo wordt de kunstroute samengesteld door curator Frits Hesseling (die veel ervaring en een groot netwerk heeft als voormalig projectcoördinator bij het projectbureau van Academie Minerva) en werd dit jaar het nieuwe literair project vormgegeven door curator Edzard Mik (hoofdredacteur literair platform De Gids). Ook voor jong talent is er veel aandacht om zich te ontwikkelen: zo wordt de vormgeving gedaan door Liza Verhoeven en aankleding/signing door Rinnert Veldman en Mieke den Braber; allen alumni Academie Minerva.

Deze dertiende editie werd voor het eerst georganiseerd onder auspiciën van een nieuw stichtingsbestuur. Eerder viel TNHB onder de vleugels van Stichting Oude Groninger Kerken. De samenwerking blijft, maar nu met steun in de rug van Leo Delfgaauw (voorzitter), Erik Juk (penningmeester), Leonie Wendker (secretaris), Nina Poort en Moniek Baars.

7. Samenwerkingen

Naast de samenwerkingen met Stichting Oude Groninger Kerken, kerkbeheerders, dorpscommissies en vrijwilligers, investeren we jaarlijks in samenwerkingen met lokale ondernemers, culturele initiatieven en instellingen. Hieronder een overzicht:

- Voor het realiseren van de pauzeplekken werkten we samen met de Luingahof in Bierum, De Kosterij in Krewerd en Bij Jacobus in Zeerijp;
- In samenwerking met de Vegan Keuken Appingedam konden we bezoekers op de openingsavond van het festival een vegan borrelbox aanbieden;
- Met Paviljoen Overdiep in Appingedam werden er op de zaterdag en zondag festivalmaaltijden bereid voor bezoekers en artiesten;
- Speciale TNHB-arrangementen zijn ontwikkeld met Hotel/Spa Spoorzicht in Loppersum, Landgoed DeCamping in 't Zandt en het Eemshotel in Delfzijl voor het stimuleren van een langer verblijf in het festivalgebied;
- In samenwerking met Noordstaat realiseerden we voorstellingen in het kader van Bitterzoet Erfgoed;
- Op advies van Oranjewoud Festival werd de voorstelling Inner Voice van Cora Burggraaf onderdeel van TNHB;
- Met SPOT Groningen vond afstemming plaats m.b.t. de programmering van ODE en TNHB, bovendien werd er een promotieartikel geplaatst in het magazine De Agenda;
- In samenwerking met lokale bewoners realiseerden we “kijk-ommetjes” voor een uniek inblikje in het festivalgebied;
- Dankzij afstemming met Stichting Groninger Landschap kon kunstenaar Klaske Oenema een installatie realiseren in de molen van Loppersum;
- Dankzij Pieter Dekker Rondvaarten werden bezoekers met de bus naar een speciale voorstelling in Heveskes gebracht en weer terug;
- Verhuurbedrijven Lienus en Simpro werden ingeschakeld voor het leveren van benodigde festivalaankleding;
- Voor de voorstelling op de dijk van Patrick Hoving vond afstemming plaats met Waterschap Noorderzijlvest;
- In samenwerking met vocalisten van Prins Claus Conservatorium werd er een uniek concert gecreëerd met de Amsterdamse zangeres Pitou;
- Met componist Setareh Nafisi werd een multidisciplinaire voorstelling gemaakt speciaal voor de Jacobuskerk in Zeerijp;
- In samenwerking met curator Edzard Mik werd een nieuw literair project aan TNHB toegevoegd. In samenwerking met curator Frits Hesseling werden nieuwe kunstprojecten aan TNHB toegevoegd;
- Met kunstenaarsinitiatief Bierumer School werd de expositie van Christos Mavrodis onderdeel van TNHB;

- Rinnert Veldman en Mieke den Braber ontwikkelden en realiseerden de aankleding van het festival;
- Met vormgeefster Liza Verhoeven wordt jaarlijks het artwork van TNHB gerealiseerd;
- Met Guikema Rijwielhandel uit Ezinge werkten we samen voor het realiseren van de fietsverhuur;
- Geluid- en techniekproductie werd verzorgd door Rentamp;
- Met het Jaar van Rouw van Marte Boneschansker werd de Verlieskist gerealiseerd in de Mariakerk van Krewerd;
- Met de expertise van online marketingbureau Neefje Van is voor de promotie van TNHB via Social Media een online campagne gerealiseerd;
- In samenwerking met Marketing Groningen is TNHB zichtbaar geworden op de kanalen van Visit Groningen;
- Met Volle Zalen werden posters en flyers verspreid in de stad Groningen en provincie;
- NoordWoord fungeerde als klankbord voor het literaire programma.

8. Marketing en communicatie

Met jaarlijks complimenten over de bijzondere locaties, het landschap, de kleinschaligheid, de goede organisatie, de verrassing, de variatie en de kwaliteit, heeft TNHB zich ontwikkeld tot een sterk merk: een festival dat door de bezoekers hooggewaardeerd en door steeds meer mensen ontdekt wordt. Met marketing en communicatie zetten we in op het versterken van het merk TNHB in Groningen en het versterken van het merk 'Groningen' in Nederland. In de regio benaderden we organisaties die een link hebben met TNHB, zoals zusterfestivals Grasnapolsky en Noorderzon, Oranjewoud Festival, SPOT Groningen, Stichting Landschapsbeheer Groningen, Groninger Landschap, Drents Landschap, Groninger Dorpen, VPRO-platform 3voor12, Dagblad van het Noorden en Marketing Groningen. Het resultaat: het over en weer delen van sociale mediaberichten, aandacht voor het festival op de websites van deze organisaties, weggeefacties op Social Media, het uitwisselen van tips en informatie. Een netwerk zorgt voor een constante aanwezigheid in de regio, maar zorgt ook dat we kunnen profiteren van de inzichten en ervaringen van mensen buiten onze eigen festivalorganisatie. Bovendien schakelden we dit jaar de expertise in van online marketingbureau Neefje Van voor het ontwikkelen van online campagnes via Social Media. Zie voor de resultaten van deze campagnes Bijlage 4.

9. Promotie Noord-Groningen

Met de medewerking van zo'n twintig dorp- en kerkcommissies en lokale ondernemers, is het mogelijk om TNHB te realiseren. Met hen delen we de liefde en zorg voor het gebied en hebben we de gezamenlijke ambitie om de schoonheid en ondernemingszin van het gebied te tonen. Door inwoners en lokale ondernemers te betrekken bij de organisatie, ze een plek te geven in het festivalprogramma als pauzeplekken of arrangementen en door in gezamenlijkheid lokale expedities te ontwikkelen, dragen we met TNHB bij aan het toegankelijk maken van deze specifieke plattelandsomgeving. TNHB geeft met het festival rijke en sterke verhalen en initiatieven in de regio een platform, en wil hiermee bijdragen aan de beeldvorming over deze omgeving die te kampen heeft met bevingen en krimp. Door met mensen over 'hun plek' te praten en er aandacht voor te hebben en te vragen, voelen mensen zich meer gezien, wat bijdraagt aan duurzame gemeenschapszin. Zo willen we met TNHB in de context van gemeentelijke herindeling (waarbij drie gemeenten nu één nieuwe gemeente vormen) bijdragen aan de herwaardering van de (eigen) omgeving, waarbij op eigen wijze gebruik wordt gemaakt van wat er al is: het unieke cultuurlandschap, de monumentale oude Groninger Kerken, de gastvrijheid en medewerking van de bewoners en de komst van festivalpubliek.

Bovendien zijn de plaatselijke kerkbeheerders tijdens het festival vaak de locatiemanagers, en verwelkomen ze de artiesten en het publiek. Het enthousiasme van deze 'hosts' wordt ook door het publiek opgepikt en gewaardeerd: "Vriendelijke en gastvrije ontvangst op locaties" of "Ik vind de catering bij de festivallocaties hartverwarmend en een grote pluim waard." Bovendien ontwikkelden we speciale TNHB-arrangementen met Hotel/Spa Spoorzicht in Loppersum, Landgoed DeCamping in 't Zandt en het Eemshotel in Delfzijl voor het stimuleren van een langer verblijf in het festivalgebied. Gaf in 2017 10% een overnachting geboekt te hebben vanwege het festival, is dit aantal de afgelopen jaren verhoogd naar 30%.

10. Sponsors en subsidiënten

De dertiende editie werd mogelijk gemaakt dankzij de financiële steun van Stichting Oude Groninger Kerken, CultuurNota Groningen, Provincie Groningen, Gemeente Eemsdelta, Stichting Promotionele Activiteiten Appingedam, Fonds Eemsmond, Fonds Podiumkunsten, Fonds 21, VSBFonds, Lira Fonds, Emmaplein Foundation, Beringer Hazewinkelfonds, Gravin van Bylandt Stichting, Gasunie.

11. Financieel verslag

Het financieel verslag wordt met dit inhoudelijke verslag meegestuurd. Omdat we als gevolg van de coronapandemie in de aanloop al signaleerden dat de ticketverkoop achterbleef (ook schouwburgen kampten met bezoekers tekorten), zijn de entree-inkomsten in de werkbegroting zekerheidshalve naar beneden gebracht naar een veilig bedrag van € 30.000,-. De definitie begroting was vooraf vastgesteld op een bedrag van € 234.750,-.

Uitgaven

Qua kosten zijn we (ruim) binnen de begroting gebleven (totale kosten € 212.251,-; onderschrijving € 22.499,-). De belangrijkste oorzaak voor deze onderschrijving is dat de programmakosten (en dan met name de 'uitkoopsommen/honoraria prof. Podiumkunstenprogramma' en 'programma's gericht op verdieping / nieuwe doelgroepen / lokale betrokkenheid') lager zijn uitgevallen (onderschrijving van € 11.546), dat geldt ook voor de overige programmakosten zoals 'auteursrechten' en 'kaartverkoop'. Verder waren we terughoudend in de marketingkosten (onderschrijving van € 8.720,-). Een belangrijke oorzaak hiervoor was de onzekerheid ten aanzien van de gevolgen van de coronapandemie.

Inkomsten

De begroting aan de inkomstenkant bestond uit een aantal componenten:

- Publiekinkomsten	€ 30.000,-
- Doorgeschoven subsidie uit voorgaand jaar	€ 31.000,-
- Reguliere subsidies/bijdragen	€ 173.750,-

In de verantwoording zijn we uitgegaan van de subsidies en opbrengsten toegekend voor het jaar 2022. Het genormaliseerd resultaat is dan een tekort van € 8.019,-. Rekening houdend met de doorgeschoven subsidie van 2021 is de subsidiereserve ultimo 2022 ruim € 19.219,-. Deze reserve zal worden ingezet voor het festival 2023.

Zie samenvatting op de volgende pagina.

Festival Tnhb 2022	Begroting	Realisatie
Publieksinkomsten	€ 30 000	€ 29.691
Subsidies toegekend 2022	€ 173.750	€ 174.541*
Totale kosten	€ 234.750 -/-	€ 212.251 -/-
Tekort	€ 31.000 -/-	€ 8.019 -/-
Dekking subsidie voorgaand jaar	€ 31.000	€ 27.238
Saldo subsidiereserve ultimo 2022	€ 0	€ 19.219

*indien de definitieve beschikkingen cf. de toezeggingen worden vastgesteld

12. Ambities

Met de vierjarige subsidie van het landelijke Fonds Podiumkunsten en CultuurNota Groningen, is een stevige basis gelegd voor een vaste plek van TNHB in het kunst- en cultuurlandschap. Viel het festival tot nu toe onder de vleugels van het bestuur van de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK), is dit jaar de stap naar een eigen, autonoom stichtingsbestuur gezet met als nieuwe bestuursleden Leo Delfgaauw (voorzitter), Erik Juk (penningmeester), Leonie Wendker (secretaris), Nina Poort en Moniek Baars. Samen met dit nieuwe bestuur wil TNHB haar organisatie nog meer professionaliseren volgens de richtlijnen Governance Code Cultuur en haar plek in het cultuurveld verder te verankeren.

Na twee onzekere coronajaren is met de afgelopen editie weer een fundament gelegd om verder op te bouwen. In de programmering slaagden we erin inhoudelijk van meerwaarde te zijn door ruimte te maken voor actuele verhalen: uit de omgeving verteld door lokale gidsen, maar ook thema's als (culturele) identiteit, gender, verlies of vluchten werden met het festival dicht bij het publiek gebracht in de intimiteit van de Groninger kerken.

Daarnaast was ook de nieuwe opzet met de drie startlocaties en de verschillende pauzeplekken bij lokale ondernemers een geslaagd experiment, dat we de komende edities verder gaan ontwikkelen. Zuur was het om te merken dat ondanks de inzet van het team en de rijke programmering de publieksaantallen achterbleven. Hoewel het een ontwikkeling is waar niet alleen TNHB mee te maken heeft, is het wel een belangrijk vraagstuk van het

festival voor de komende jaren: op welke manier kunnen we een breder publiek nog krachtiger aan het festival binden?

TNHB heeft de ambitie om op een innovatieve en aantrekkelijke manier toerisme, cultuur, erfgoed en landschap aan elkaar te koppelen. Niet voor niets is het een belangrijk streven van TNHB om verbindingen met de omgeving (maatschappelijk en landschappelijk) en het publiek nog krachtiger te maken: tussen jong en oud, bewoners en toeristen, stad en provincie, kunstenaars en omgeving, cultureel erfgoed en nieuwe producties. Zo willen we met TNHB mensen bij elkaar brengen, (nieuwe) verhalen vertellen en voor meer aandacht voor het Groninger platteland zorgen. We hebben hiervoor de volgende vier hoofdactiviteiten geformuleerd:

1. We blijven de komende jaren streven naar diepgang. We richten ons op de wisselwerking tussen de voorstellingen en de locatie, en zoeken naar relevante thema's die passen bij de oude kerkgebouwen;
2. We intensiveren de gesprekken met artiesten/kunstenaars: het stelt ons in staat de bezoekers elk jaar weer unieke voorstellingen aan te bieden. De uniciteit van de performances vergroot de aantrekkelijkheid van het festival.
3. We streven ernaar om met TNHB een steeds breder publiek aan te spreken: een jonger publiek (30+, beginnende cultuurconsumenten) en een publiek dat van buiten Groningen komt.
4. Bestaande samenwerkingen met bewoners, lokale maatschappelijke en culturele ondernemers willen we versterken. Hiermee willen we verbindingen met de omgeving (maatschappelijk en landschappelijk) en het publiek optimaliseren.

In de uitwerking van de plannen voor editie 2023 worden bovenstaande hoofdactiviteiten als uitgangspunt genomen.

BIJLAGE 1: OVERZICHT PROGRAMMERING

Artiesten (op alfabetische volgorde)	korte omschrijving	genre
Allard Medema	Betreed de oude bedevaartsoord en laat je onderdompelen in een totaalbeleving op zoek naar geluk	kunst/performance
Amenti Theatre Company	Krachtige dansperformance Liliith eert de masculiene energie in de vrouw!	dans
Anne Soldaat	Beluister de rootsy stijlen van Anne Soldaat in de meest rootsy kerk van TNHB!	muziek
Bertolf	Beleef de ideale sountrack van de zomer in het kerkje van Marsum	muziek
Christos Mavrodis	Kunsthuis Bierumer School presenteert de 'verschuivende kamer' van kunstenaar Christos Mavrodis	kunst
Cora Burggraaf	<u>Dwaal door de oude boomgaard in Bierum met deze muzikale audiovoorstelling Inner Voice</u>	theater/muziek
Douwe Eisenga + Lotte Pen	Een bijzonder en intiem samenspel van piano en saxofoon om bij weg te dromen	muziek
Eliën	Een theaterconcert over liefde in een tijdperk van stress, angs en ongerustheid	muziek
Gita Buhari	Ontdek in de kerk van Tjamsweer een groots soultalent van eigen bodem	muziek
Illustere Figuren	Spraakmakend theater dat prikkelt en verwacht én je mondhoeken doet krullen	theater
Jessica Manuputty	Neem een duik in de Molukse geschiedenis via de liedjes van Jessica Manuputty	muziek
Karin Amatmoekrim + Edzard Mik	Met een reeks prachtige boeken op haar naam kijken we uit naar het Terug-naar-het-begin-verhaal van Karin Amatmoekrim!	verhaal
Klaske Oenema	Een prikkelende performance en expositie over betekenisgeving	kunst/performance
KOFFIE	Virtuoze improvisaties en vermaarde afrobeat-grooves in 11e eeuwse Stefanuskerk!	muziek
Laura van Dolron	Stand-up filosoof brengt door de pijn heen haar nieuwe voorstelling Geen Verhaal	theater
Maarten Vos	Cellist en componist creëert intense geluidsbeleving die je niet snel zult vergeten	muziek
Marleen Hendrickx	Indrukwekkende vertelling over opgroeien zonder echt te weten wie je bent	theater
Marte Boneschansker	Kruip met deze theatermaker in de verslieskist en ervaar de kracht van het gesprek	theater
Matteo Myderwyk	Beleef muziek in het moment met pianist en componist Matteo Myderwyk	muziek

Meral Polat Trio	Van koerdische-volksmuziek naar protest-desertblues, ga mee op reis!	muziek
Michelle David + The True Tones	Openingsact: swingend soul spektakel waarbij stilzitten geen optie is	muziek
Nisrine Mbarki + Edzard Mik	Alle registers worden opengetrokken met het Terug-naar-het-begin-verhaal van deze veelzijdige auteur	muziek
Noordstaat x Bitterzoet Erfgoed	Ontdek het lokale slavernijverleden via de aangrijpende teksten van spoken word-artiesten	verhaal
Noordstaat x Melvin Fraenk & Çağdas 'Caggie' Gulum	Nieuwe generatie dansers vertaalt de lokale sporen van het slavernijverleden in een unieke show	dans
Oscar Draait Plaatjes	Kom aan het einde van je zaterdag naar de Nicolaïkerk voor soul, funk en disco!	muziek
Patrick Hoving	Kijk uit over een eindeloze zee en luister hoe het landschap tot leven komt	kunst/performance
Pitou + PCC	Samen met vocalisten van Prins Claus Conservatorium zorgt Pitou voor betovering!	muziek
Roos van Geffen	Onderdompelende ervaring waardoor je even pauze neemt van de werkelijkheid	kunst/performance
Setareh Nafisi, Kenso Kusuda, Antonis Pratsinakis	Een multidisciplinaire voorstelling vol dans, poëzie en muziek!	muziek/dans
Sholeh Rezazadeh + Jasper le Clerq	Literair talent laat je meevoeren op de golven van de taal met haar Terug-naar-het-begin-verhaal!	verhaal
Someone	Someone brengt zijdezachte en cinematografische songs in het schilderachtige decor van het kerkje in Eenum	muziek
Swoolish Garage	Kom aan het einde van je zondag naar de Nicolaïkerk voor de heerlijke muziekplaatjes van Swoolish Garage!	muziek
Tuinssessies: Suze (The First Wolf solo) + Tamar + Immen	In de intieme setting van Theetuin De Kosterij in Krewerd geniet je van de ingetogen liedjes van deze singer-songwriters!	muziek
Vamba Sherif + Rense Sinkgraven + Dra Diarra	Auteur Vamba Sherif neemt Terug naar het begin als inspiratiebron en ontroert en raakt tot in het hart	verhaal

BIJLAGE 2: BLOKKENSHEMA'S, ROUTETIPS, PLATTEGROND VORMGEVING LIZA VERHOEVEN

BLOKKENSHEMA

ZATERDAG 21 MEI 2022

TERUG NAAR HET BEGIN

EEN ONTDEKKINGSTOCHT!

	LOCATIES	PROGRAMMA	10.00	11.00	12.00	13.00	14.00	15.00	16.00	17.00	18.00	19.00	20.00
START-LOCATIES	Nicolaïkerk Appingedam	Amenti Theatre Company Ulith	10.00		11.45								
	Petrus en Pauluskerk Loppersum	Pitou + Prins Claus Conservatorium	10.00		11.45								
	Stefanuskerk Holwierde	Douwwe Eisenga + Lotte Pen	10.00		11.45								
APINGEDAM	Molukse kerk	Jessica Manuputty			11.45		13.30		15.15				
		Kijk-ommetje Molukse wijk - Wim Ampak			12.30		14.15		16.00				
	Solwerder kerk	Allard Medema Klaerblinckend Water			DOORLOP: 12.00-18.00								
	Campus Eemdelta	Kijk-ommetje Campus Eemdelta			DOORLOP: 12.00-18.00								
	Synagoge	Karin Amatmoekim + Edzard Mik TNHB-verhaal				13.30		15.15		17.00			
	Kerk Tjamsweer	Gita Buhari				13.30		15.15		17.00			
	Nicolaïkerk	Oscar Draait Plaatjes				BORDJE OVERDIEP (ALLEEN IN VOORVERKOOP) / DRANKJE KAN ALTIJD!					17.00-21.00		
	Kerk Heveskes	Noordstaat x TUDC & ArtBeat Amsterdam										19.30	20.15
	Molen De Stormvogel Loppersum	Klaske Oenema Boven mijn hoofd performance + expositie		11.35	EXPOSITIE	13.00	EXPOSITIE	14.45	EXPOSITIE	16.30	EXPOSITIE		
	Jacobuskerk Zeerijp	Setareh Nafisi, Kenzo Kusuda, Antonis Pratsinakis One Window is Enough		11.45		13.30		15.15					
ZEE RIJ		Kijk-ommetje - Molenaar Ben			12.30		14.15		16.00				
	Pauzeplek Bij Jacobus				DOORLOP: 11.30-17.00								
	Boomgaard Luinhof	Cora Burggraaf Inner Voice		11.45 - 13.00		13.30 - 14.45		15.15 - 16.30					
BIERUM	Pauzeplek Boomgaard Luinhof				DOORLOP: 11.30-17.00								
	Kijktp: Bierumer School	Christos Mavrodīs Verschuivende kamer			DOORLOP: 11.30-17.00								
	Bierumer strand	Patrick Hoving Daar waar de wind waait				13.45		15.30		17.15			
KREWERD	Kerk + toren Uitwierde	Roos van Geffen Hand Over			DOORLOP: 12.00-18.00								
	Mariakerk Krewerd	Marte Boneschansker Verlieskist			12.00	13.00	14.00	15.00	16.00				
		Kijk-ommetje Experiment Krewerd - Tom Roggema			12.30		14.15		16.00				
	Pauzeplek theetuin De Kosterij				DOORLOP: 11.30-17.00								
		Tuinsessies: Suze [The First Wolf solo] + TAMAR				13.00	14.00	15.00	16.00				
	Mariakerk Oosterwijtwerd	Noordstaat x Bitterzoet Erfgoed		11.45		13.30		15.15					
		Kijk-ommetje Oosterwijtwerd - Boerin Irene Smit			12.30		14.15		16.00				
	Kerk Eenum	Someone						15.15		17.00		18.45	
	Pancratiuskerk Godlinze	Vamba Sherif + Rense Sinkgraven + Dra Diarra TNHB-verhaal				13.30		15.15		17.00			
	Mariakerk 't Zandt	Maarten Vos						15.15		17.00		18.45	
	Donatuskerk Leermens	Anne Soldaat						15.15		17.00		18.45	
	Kerk Wirdum	Illustere Figuren De Weldoener			11.45-13.15			14.45-16.15			17.45-19.15		

13.30 STARTTIJD PAUZELEK MUZIEK THEATER LITERAATUUR / SPOKEN WORD DANS KUNST KIJK-OMMETJE INFORMATIE KOFFIE/THEE BUS VAN NICOLAÏKERK NAAR HEVESKES

ROUTE TIPS! ZATERDAG 21 MEI 2022

Met deze routetips gidsen we je door het blokkenschema én het festivalgebied. Wijk hier gerust van af en bepaal je eigen route. Check het blokkenschema voor de tijden!
De routes zijn niet bewegwijzerd, gebruik de plattegrond om je weg te vinden!

STARTLOCATIE

NICOLAÏKERK APPINGEDAM

Amenti Theatre Company

WANDELTIJPDOR APPINGEDAM 4 KM

Molukse kerk: Jessica Manuputty + kijk-ommetje → Solwerder kerk: Klaerblinckend water - Allard Medema + kijk-ommetje → Synagoge: Karin Amatmoekim x Edzard Mik

FIETSTIP: 18 KM

Oosterwijtwerd: Noordstaat x Bitterzoet Erfgoed + kijk-ommetje → Krewerd: pauzeplek + kijk-ommetje + Marte Boneschansker → Leermens: Anne Soldaat / Eenum: Someone → Wirdum: Illustere Figuren - De Weldoener / Tjamsweer: Gita Buhari

FIETSTIP: 26-28 KM

Wirdum: Illustere Figuren - De Weldoener / Tjamsweer: Gita Buhari → Zeerijp: Setareh Nafisi, Kenzo Kusuda, Antonis Pratsinakis + kijk-ommetje + pauzeplek → Godlinze: Vamba Sherif x Rense Sinkgraven / 't Zandt: Maarten Vos

STARTLOCATIE

LOPPERSUM

Pitou + Prins Claus Conservatorium

FIETSTIP: 18 KM

Zeerijp: Setareh Nafisi, Kenzo Kusuda, Antonis Pratsinakis + kijk-ommetje + pauzeplek → Leermens: Anne Soldaat → 't Zandt: Maarten Vos

FIETSTIP: 18 KM

Oosterwijtwerd: Noordstaat x Bitterzoet Erfgoed + kijk-ommetje → Tjamsweer: Gita Buhari → Wirdum: Illustere Figuren - De Weldoener → Molen Loppersum: Klaske Oenema - Boven Mijn Hoofd

FIETSTIP: 17 KM

Wirdum: Illustere Figuren - De Weldoener → Krewerd: pauzeplek + kijk-ommetje + Marte Boneschansker → Godlinze: Vamba Sherif x Rense Sinkgraven/ 't Zandt: Maarten Vos → 't Zandt: Maarten Vos

STARTLOCATIE

HOLWIERDE

Douwwe Eisenga + Lotte Pen

FIETSTIP: 18 KM

Krewerd: pauzeplek + kijk-ommetje + Marte Boneschansker → Oosterwijtwerd: Noordstaat x Bitterzoet Erfgoed + kijk-ommetje → Leermens: Anne Soldaat → Godlinze: Vamba Sherif x Rense Sinkgraven / 't Zandt: Maarten Vos

FIETSTIP: 23 KM

Bierum: Inner Voice + pauzeplek → Bierumer strand: Daar waar de wind waait - Patrick Hoving → Uitwierde: Roos van Geffen - Hand Over → Solwerder Klaerblinckend water - Allard Medema en Nicolaïkerk

FIETSTIP: 24 KM

Uitwierde: Roos van Geffen - Hand Over → Tjamsweer: Gita Buhari → Eenum: Someone

	LOCATIES	PROGRAMMA	10.00	11.00	12.00	13.00	14.00	15.00	16.00	17.00	18.00	19.00	20.00
START-LOCATIES	Nicolaïkerk Appingedam	Amenti Theatre Company Liith			11.45	13.30							
	Petrus en Pauluskerk Loppersum	Pitou + Prins Claus Conservatorium	10.00		11.45								
	Stefanuskerk Holwierde	KOFFIE	10.00		11.45								
	Synagoge	Nisrine Mbarki + Edzard Mik TNHB-verhaal				13.30		15.15		17.00			
APPINGEDAM	Solwerder kerk	Allard Medema Klaerblinckend Water			DOORLOPEND: 12.00-18.00								
	Kerk Opwierde	Kijk-ommetje Campus Eemsdelta			DOORLOPEND: 12.00-18.00								
	Mauritiuskerk Marsum	Marleen Hendrickx XYI			13.30		15.15		17.00				
	Nicolaïkerk	Bertolf					15.15		17.00		18.45		
	Nicolaïkerk	Swoolish Garage	BORDJE OVERDIEP (ALLEEN IN VOORVERKOOP) / DRANKJE KAN ALTIJD! ➡ 17.00-20.00										
ZEERIJP	Molen De Stormvogel Loppersum	Klaske Oenema Boven mijn hoofd performance + expositie		11.15	EXPOSITIE	13.00	EXPOSITIE	14.45	EXPOSITIE	16.30	EXPOSITIE		
	Jacobuskerk Zeerijp	Setareh Nafisi, Kenzo Kusuda, Antonis Pratsinakis One Window is Enough		11.45		13.30		15.15					
	Pauzeplek Bij Jacobus	Kijk-ommetje - Molenaar Ben			12.30		14.15		16.00				
	Boomgaard Luinhof	Cora Burggraaf Inner Voice			11.45 - 13.00	13.30 - 14.45		15.15 - 16.30					
BIERUM	Pauzeplek Boomgaard Luinhof				DOORLOPEND: 11.30-17.00								
	Kijktp: Bierumer School	Christos Mavrodīs Verschuijvende kamer			DOORLOPEND: 11.30-17.00								
	Bierumer strand	Patrick Hoving Daar waar de wind waait				13.45		15.30		17.15			
	Kerk + toren Uitwierde	Roos van Geffen Hand Over			DOORLOPEND: 12.00-18.00								
KREWERD	Mariakerk Krewerd	Marte Boneschansker Verlieskist			12.00	13.00	14.00	15.00	16.00				
	Pauzeplek theetuin De Kosterij	Kijk-ommetje Experiment Krewerd - Tom Roggema			12.30		14.15		16.00				
					DOORLOPEND: 11.30-17.00								
		Tuinsessies: Suze (The First Wolf solo) + Immen				13.00	14.00	15.00	16.00				
	Mariakerk Oosterwijtwerd	Noordstaat x Bitterzoet Erfgoed		11.45		13.30		15.15					
	Kerk Eenum	Kijk-ommetje Oosterwijtwerd - Boerin Irene Smit			12.30		14.15		16.00				
	Pancratiuskerk Godlinze	Laura van Dolron Geen Verhaal						15.15		17.00			
	Johanneskerk Losdorp	Sholeh Rezazadeh + Jasper le Clercq TNHB-verhaal			13.30			15.15		17.00			
	Kerk Wirdum	Meral Polat Trio						15.15		17.00		18.45	
	Kerk Wirdum	Eliën Naar het blauw						15.15		17.00		18.45	
	Donatuskerk Leermens	Matteo Myderwyk						15.15		17.00		18.45	

13.30 STARTTUD PAUZELEK MUZIEK THEATER LITERATUUR / SPOKEN WORD DANS KUNST KIJK-OMMETJE INFORMATIE KOFFIE/THEE

ROUTE TIPS! ZONDAG 22 MEI 2022

Met deze routetips gidsen we je door het blokkenschema én het festivalgebied. Wijk hier gerust van af en bepaal je eigen route. Check het blokkenschema voor de tijden!
De routes zijn niet bewegwijzerd, gebruik de plattegrond om je weg te vinden!

STARTLOCATIE

NICOLAÏKERK APPINGEDAM

Amenti Theatre Company

WANDELTIPOOR APPINGEDAM 5 KM

Synagoge: Nisrine Mbarki x Edzard Mik / Opwierde: Marleen Hendrickx - X Y I ➡ Solwerder kerk: Klaerblinckend water - Allard Medema ➡ Opwierde: Marleen Hendrickx - X Y I / Synagoge: Nisrine Mbarki x Edzard Mik

FIETSTIP: 18 KM

Oosterwijtwerd: Noordstaat x Bitterzoet Erfgoed + kijk-ommetje ➡ Krewerd: pauzeplek + kijk-ommetje + Marte Boneschansker ➡ Leermens: Matteo Myderwyk / Eenum: Laura van Dolron - Geen Verhaal ➡ Wirdum: Eliën - Naar het blauw

FIETSTIP: 12 KM

Solwerder kerk: Klaerblinckend water - Allard Medema ➡ Uitwierde: Roos van Geffen - Hand Over ➡ Marsum: Bertolf

STARTLOCATIE

LOPPERSUM

Pitou + Prins Claus Conservatorium

FIETSTIP: 18 KM

Zeerijp: Setareh Nafisi, Kenzo Kusuda, Antonis Pratsinakis + kijk-ommetje + pauzeplek ➡ Eenum: Laura van Dolron - Geen Verhaal ➡ Leermens: Matteo Myderwyk / Godlinze: Sholeh Rezazadeh + Jasper le Clercq ➡ Losdorp: Meral Polat Trio

FIETSTIP: 18 KM

Oosterwijtwerd: Noordstaat x Cissy Joan + kijk-ommetje ➡ Godlinze: Sholeh Rezazadeh + Jasper le Clercq ➡ Wirdum: Eliën - Naar het blauw

FIETSTIP: 17 KM

Molen Loppersum: Klaske Oenema - Boven Mijn Hoofd ➡ Leermens: Matteo Myderwyk ➡ Krewerd: pauzeplek + kijk-ommetje + Marte Boneschansker ➡ Losdorp: Meral Polat Trio

STARTLOCATIE

HOLWIERDE

KOFFIE

FIETSTIP: 18 KM

Krewerd: pauzeplek + kijk-ommetje + Marte Boneschansker ➡ Oosterwijtwerd: Noordstaat x Bitterzoet Erfgoed + kijk-ommetje ➡ Leermens: Matteo Myderwyk ➡ Godlinze: Sholeh Rezazadeh + Jasper le Clercq / Losdorp: Meral Polat Trio

FIETSTIP: 23 KM

Bierum: Inner Voice + pauzeplek ➡ Bierumer strand: Daar waar de wind waait - Patrick Hoving ➡ Marsum: Bertolf

FIETSTIP: 24 KM

Godlinze: Sholeh Rezazadeh + Jasper le Clercq ➡ Leermens: Matteo Myderwyk ➡ Eenum: Laura van Dolron - Geen Verhaal ➡ Wirdum: Eliën - Naar het blauw

The map shows the Jewish Quarter in Amsterdam, with the canal network and the locations of the Synagogue, Nicolaïkerk, and Nieuwe Kerk. The map includes labels for various streets and landmarks, such as the 'Kerk van de Heilige Geest' and the 'Kerk van de Heilige Geest'.

1 km

het festivalprogramma

WWW.TERUGNARHETBEGIN.NL

TIP: WIL JE MET DE BUS MEE VOOR EEN RETOURTJE APPINGEDAM - HEVESKES? RESERVEER DAN EEN PLEKJEI Z.O.Z. VOOR MEER INFORMATIE.

Onderdompelen in cultuur in eeuwenoude kerkjes

Middeleeuwse kerkjes in de gemeente Eemsdelta bieden vanaf vrijdag tot en met zondag voor de dertiende keer onderdak aan het festival *Terug naar het begin*. Met muziek, theater, dans en verhalen wordt op meer dan 25 locaties de verbinding gezocht met het Groningse wierdenlandschap en culturele erfgoed.

PETER VAN DER HEIDE

‘E’r is hier zoveel meer te zien dan je in eerste instantie denkt.’ Die woorden van programmeur Minke van der Velde galmen nog na. We zijn bijna een jaar verder en het festival, dat op initiatief van cultureel ondernemer Geert Lameris onder auspiciën van de stichting Oude Groninger Kerken werd georganiseerd, is terug zoals vanouds. Nu onder de verantwoordelijkheid van een eigen stichtingsbestuur.

Geen verplichte routes en maximale groepsgroottes meer zoals vorig jaar toen coronamaatregelen dwongen tot een andere opzet. Maar mooi dat al het gepuzzel wel een geslaagde editie opleverde waar 1600 mensen op afkwamen. ‘Daar waren we heel blij mee.’ Ditmaal hoopt Van der Velde weer richting de 2000 te gaan, maar ze merkt aan de voorverkoop wel dat het publiek nog wat voorzichtig is. ‘Het blijft spannend.’ Wat overgehouden is aan de vorige editie, zijn de drie startlocaties in Appingedam, Loppersum en Holwerde. ‘Dat werkte goed.’

Terug naar het begin koestert de

De missie van *Terug naar het begin* is verbinden. De kerken waar het festival wordt gehouden werden ooit gebouwd om elkaar te ontmoeten. FOTO'S DAVID VROOM

kleinschaligheid en dankt mede daaraan de charme. Het is een fijnzinnig festival dat een veelzijdig cultureel programma biedt dat met zorg is samengesteld. De missie is helder, het gaat om verbinden. Het wierdenlandschap met de vele karakteristieke kerkjes uit de twaalfde en dertiende eeuw verbinden met muziek, theater, dans en verhalen. En ja, die kerken werden ooit gebouwd om elkaar te ontmoeten. Op een speelse manier maken de bezoekers – fietsen wordt aangemoedigd – kennis met het culturele erfgoed in het noordoosten van de provincie Groningen en wordt aandacht gevraagd voor het platteland. En niet voor niets spreekt het festival zelf graag van een ontdekkingstocht. Van der Velde weet nog wat ze dacht toen ze zelf voor het eerst kennismaakte met het gebied: ‘Al die locaties zijn echt allemaal anders. Dat vond ik een mooie ontdekking. Ik wist niet dat het hier zo was.’

‘De naam van het festival verwijst

Festival ‘Terug naar het begin’ koestert de kleinschaligheid

enerzijds naar het gebied waarin het zich afspeelt. Vroeger werd het water hier niet door dijken tegengehouden. Anderzijds hebben we de kunsten niet voor niets ondergebracht in middeleeuwse kerken waarin je even kan ontsnappen aan de werkelijkheid en je kan onderdompelen. De rode lijn zit voor mij ditmaal in het Groningse erfgoed waarin je als bezoeker verschillende verhalen en achtergronden tegenkomt. Dat past bij deze tijd en is volgens mij goed gelukt.’ Van der Velde doelt onder meer op de vier schrijvers met een migratieachtergrond die hun speciaal geschreven verhaal met als thema ‘Terug naar het begin’ komen voordragen: Karin Amatoekrim, Sholeh Rezazadeh, Nisrine Mbarki en Vamba Sherif.

Op haar manier onderzoekt Jessica Manuputty, voormalig zangeres in de band van Jett Rebel, in de Molukse kerk van Appingedam haar Molukse achtergrond. Wie meer wil weten over de eerste Molukse wijk in Nederland kan er ook samen wandelen met bewoner Wim Ampak. ‘Een kijkometje, overgehouden aan vorig jaar.’

In de kerk van Opwierde is de geprezen voorstelling *X Y I* van Marleen Hendrickx te zien waarin ze haar jeugd reconstrueert en vertelt over het omgaan met haar intersexualiteit. Het mag dus ergens over gaan tijdens het festival, zoveel is duidelijk. Wat te denken van de ver-

lieskist die theatermaker Marte Bomeschanser opstelt in de kerk van Krewerd? Ze doet onderzoek naar rouw en nodigt mensen uit een-op-een met haar te komen praten over verlies, of dat nou de dood of het kwijtraken van een geliefde of een idee is.

Muziek is er ook. Anne Soldaat treedt op in de Donatuskerk in Leermens, een paar kilometer van zijn geboortedorp Middelstum. Cellist Maarten Vos probeert om te gaan met de galm in de Mariakerk van ‘t Zandt. ‘In Zeerijp doet de in Iran geboren pianiste Setareh Nafisi dat met *One Window Is Enough*, een dansvoorstelling in combinatie met poëzie en muziek. Speciaal op maat gemaakt, ze gebruikt de hele Jacobuskerk.’

In het kader van de manifestatie *De kerk* wordt ook stilgestaan bij het slavernijverleden in Groningen. Dat gebeurt middels dans (in Heveskes waar alleen het kerkje nog herinnert aan het dorp) en taal (in Oosterwijtwerd) in samenwerking met het Groningse talentenplatform Noordstaat. ‘Dit kan de ogen openen en ervoor zorgen dat we anders naar de geschiedenis gaan kijken. Want die betoverende kerkjes en magische plekken zijn hier niet gekomen zonder slag of stoot. Ook hier woonden rijke mensen met tot slaaf gemaakten in borgen.’

Terug naar het begin trapt vrijdagavond af met een concert van Michelle David & The True-tones in de Nicolaïkerk te Appingedam. Zaterdag en zondag vinden op meer dan 25 locaties vanaf 10 uur 's ochtends optredens plaats in de gemeente Eemsdelta. Het volledige programma is te bekijken via www.terugnaarhetbegin.nl

Fietsers onderweg van de ene kerk naar de andere, tijdens een eerdere editie van festival *Terug naar het begin*.

VR 20 – ZO 22 MEI

TERUG NAAR HET BEGIN

ONTDEKKINGSTOCHT VOOR BEGINNERS ÉN VASTE BEZOEKERS

Wil je iets nieuws ontdekken? Terug naar het begin (TNHB) neemt je mee naar al het moois dat het wierdenlandschap te bieden heeft. Geschiedt voor beginners, maar ook zeker voor een groeiend aantal vaste bezoekers van het festival. Want er blijft altijd iets te ontdekken in het noordoosten van Groningen.

Van boerenkathedraal en voormalig bedevaartsoord tot het oudste Molukse kerkje van Nederland: in het weekend van 20 tot en met 22 mei 2022 neemt TNHB je mee naar de mooiste plekken van de gemeente Eemsdelta voor muziek, theater, dans, verhalen, nieuwe kunstprojecten en expedities. Met gastvrije dorpsbewoners en zo'n dertig verschillende optredens op net zoveel bijzondere locaties is er veel te zien en te beleven. Stippel je eigen ontdekkingsstocht uit of kies uit één van de routelepis en stap op de fiets.

Terug naar het begin: een opvallende en kenmerkende titel
TNHB verwijst in eerste instantie naar de omgeving waarin het festival plaatsvindt, het historische cultuurlandschap onder de Waddenzee waar met man en macht een lange strijd gevoerd is met de zee om land te winnen. In dat landschap is altijd wel een eeuwenoude kerktoeren te zien. Ze staan als bakens op de wierden om al slingerend via kronkelende weggetjes naar toe te fietsen.

Daarnaast vervult TNHB ieders verlangen om de wereld opnieuw te bekijken met de nieuwsgierigheid van een kind en zo te ontspannen aan het alledaagse. Het festival zorgt met haar prachtige mix van podiumkunsten – in combinatie met de ontmoeting van de bewoners van zo'n twintig wierdendorpen en het festivalpubliek uit heel het land – telkens weer voor tal van bijzondere ervaringen en verhalen op het Groninger platteland.

Wil je ook op ontdekkingsstocht en ben je nieuwsgierig naar welke acts nog meer op het programma staan? Ga naar terugnaarhetbegin.nl

MET OP HET PROGRAMMA O.A.:

De Molukse geschiedenis via liedjes van

Jessica Manuputty
Soulzangeres Jessica Manuputty, bekend van de band van Jett Rebel, duikt in haar roots. In het oude Molukse kerkje, in de eerste Molukse wijk van Nederland in Appingedam, speelt ze met haar band traditionele ritmische en melodische Molukse muziek. Daarmee biedt ze een intiem inkijkje in levens die getekend zijn door afeland, afcheid, heimwee en genegenheid naar een plek die ooit thuis was. Via de liedjes leer je de Molukse geschiedenis kennen. En wil je na haar optreden nog meer ontdekken? Dan leidt Wim Anpak, ruim 60 jaar inwoner van de wijk, je met een korte tour door de straten van Appingedam.

Ervaar de Intense geluidsbeleving van

Maarten Vos
Helemaal aan de andere kant van het festivalgebied ligt 't Zand, waar cellist en componist Maarten Vos in de Mariakerk speelt. Hij houdt van galim en die is er volop in dit kerkgebouw met haar hoge, gotische koor uit de vijftiende eeuw. Zijn live performances zijn intense geluidsbelevingen, die je niet snel zult vergeten!

Geen Verhaal van Laura van Dolron

Sierlijk op de rand van de afgegraven wierde staat het kerkje van Eenum. Deze plek is voor stand-up filosoof Laura van Dolron dé safe space waar ze de pijn van haar scheiding met het publiek kan delen in *Geen Verhaal*: "Met teges harden en een hart vol liefde. Op zoek naar dat wat ons bindt in plaats van wat ons scheidt, ook in tijden van scheiding."

Bitterzoet Erfgoed

In samenwerking met het Groninger talentenplatform Noordslaast staat de Mariakerk in Oostervijward in het teken van de manifestatie *Bitterzoet Erfgoed*, die aandacht besteedt aan het slavernijverleden van Groningen. In de dorpskerk brengt een groep van spoken-word artiesten de lokale geschiedenis aan het licht met aangrijpende teksten vol passie, emotie en verbeelding.

Opening met Michelle David & The True-tones
Voordat de ontdekkingsstochten van TNHB van start gaan, wordt het festival op vrijdag 20 mei geopend door het geweldige sousespektakel van Michelle David & The True-tones. In de Nicolakerk van Appingedam brengen ze een ode aan het leven met zoals ze zelf omschrijven "music that feeds the heart and soothes the soul".

Terug en zoeken naar verbinding

Na corona is cultureel festival Terug naar het begin met 1500 bezoekers op zaterdag en zondag nog niet weer op het oude niveau. Aan het programma van deze dertiende editie lag het niet. In eeuwenoude kerkjes in de gemeente Eemsdelta werd nadrukkelijk naar verbinding gezocht.

PETER VAN DER HEIDE

'S langenmensen zijn het. Ongelooflijk hè.' De man achter mij in de houten kerkbank is hoorbaar onder de indruk. Het is vroeg op de zaterdagochtend en het is lang geleden dat ik min of meer wakker werd in een kerk. Sterker nog, in Appingedam gebeurde me dat nog nooit. De naar binnen meegenomen kop koffie doet verlangen naar meer en ik vraag me af hoe die dansers en danseressen van het Rotterdamse Ament Theatre Company het voor elkaar krijgen al zo vroeg op de dag zo energiek te zijn.

Het is de ochtend nadat soulzangeres Michelle David in dezelfde Nicolaïkerk de dertiende editie van het festival Terug naar het begin had geopend. Nu ontvouwt zich een wonderlijk schouwspel dat acht lenige en afgetrainde lichamen opvoeren. *Elemental exchange* heet de dansvoorstelling waarin de eerste ontmoeting van mensen centraal staat. Artistiek leider Gil Gomes Leal ziet dat het goed is, terwijl Dizzi Geetha met glinsterende ogen toekijkt, zittend achter haar percussie-instrumenten. Eenmaal weer buiten gaat er iets niet helemaal goed. De mevrouw die enthousiast op de fiets is gestapt, wordt erop gewezen dat ze haar

Bij luistervoorstelling *Daar waar de wind waait* van Patrick Hoving wordt de locatie in een context geplaatst. FOTO CORNÉ SPARIDAENS

helm verkeerd om heeft opgedaan. Als die is rechtgezet, vervolgt ze haar ontdekkingstocht door het Groningse wierdenlandschap van de gemeente Eemsdelta. Fietsen doen wel meer festivalbezoekers en dat komt de beleving vast ten goede. Maar gemak dient de mens en met een auto door een reisgenote worden vervoerd heeft ook wel wat.

Ondertussen spookt de verbeelding van de dansvoorstelling nog door mijn hoofd. Over een eerste ontmoeting, een authenticiteit en puur moment als twee zielen de verbinding aangaan. Een herinnering dreunt pijnlijk in mijn hoofd en smaakt mij bitterzoet, maar we zullen doorgaan en ja, verbinden past helemaal bij de gedachte achter Terug naar het begin. Mensen met elkaar verbinden, maar ook met het culturele erfgoed, de vele eeuwenoude kerkjes waarin het merendeel van de voorstellingen op meer dan 25 locaties plaatsvindt. Het is een kwestie van keuzes maken uit het aanbod van muziek, theater, kunst en verhalen. Vier, hooguit vijf programmaon-

Het gaat beslist ergens over op festival Terug naar het begin

derdelen bijwonen, dat is op een van de twee festivaldagen (want ook zondag) heel wat, een dag vliegt om. Na een rit, via Loppersum, doemt de Jacobuskerk in Zeerijp op. Ook een wat grotere kerk en de galm gooit wat roet in het eten tijdens *One window is enough*.

Misschien is het zo erg niet dat de woorden van de Iraanse Setareh Nafisi grotendeels verdwijnen in de galm en zo onverstaanbaar blijven. Het draagt in ieder geval bij aan het mysterieuze karakter van de voorstelling die ze samen met de Griekse cellist Antonis Pratsinakis en de sticijnse Japanse danser Kenzo Kusuda aflevert.

Hoewel Boomgaard Luiningahof als

pauzeplek in Bierum lonkt, is het zaak tijdig op het strandje bij Hoogwatum te komen. Het is meteen ook de locatie waar het allemaal om draait in Patrick Hovings luistervoorstelling *Daar waar de wind waait*. Zo'n twintig mensen zetten de aangereikte koptelefoons op en horen hoe Hoving (met kunstenaarscollectief Het Kanaal) doeltreffend de plek in een context weet te plaatsen.

Met uitzicht op de Eems, de Bocht van Watum, en aan de overkant Duitsland dringen de stemmen van enkele geïnterviewde mannen het hoofd binnen. Een vertelt over zijn verantwoordelijkheid voor twaalf kilometer zeedijk, een ander vertelt over zijn favoriete vogel (de kluut) die hij er graag ziet.

Subtiel, zonder opgeheven vinger, wordt op niet mis te verstane wijze de bedreiging van de natuur duidelijk gemaakt; een blik op de talloze windmolens die vogeltrekroutes verstoren, en de energiecentrale bij de Eemshaven, waar ook het slurpende Google huist, zegt alles. Mooi,

zo'n luistervoorstelling die doet kijken.

Wat het bewustzijn verrijken betreft, is er ditmaal ook aandacht voor sporen van het slavernijverleden. In het kader van de culturele manifestatie Bitterzoet Erfgoed laat een aantal artiesten van het Groningse talentenplatform Noordstaat het gesproken woord klinken in de Mariakerk te Oosterwijtwerd. Aanjager Cissy Joan is er, net als Sacha Landkroon. „De eeuw was goud, hartstikke goud was die eeuw. Maar wij weten dat wat men toen benoemde als 'goud, mien jong' eigenlijk goed fout was. Een onbesproken schandvlek voor ommeland en stad.”

Het gaat beslist ergens over tijdens Terug naar het begin dat dit jaar rond de 1500 bezoekers weet te verleiden. Daarmee is het nog niet terug op het oude niveau van voor de pandemie toen er 2000 kwamen.

Hopelijk komt dat wel weer, het festival verdient het door zich ijverig en met liefde van de taak te kwijten ogen en oren te openen voor het gebied waarin het is verankerd.

REPORTAGE HANZEMAG

<https://hanzemag.nl/pitou-en-de-vier-studenten-ontroering-in-de-eemsdelta/>

REPORTAGE VPRO PLATFORM 3VOOR12

<https://3voor12.vpro.nl/lokaal/groningen/artikelen/overzicht/2022/mei/Terug-naar-het-begin-2022.html>

FOTOVERSLAG

<https://terugnaarhetbegin.nl/nieuws/terugblik-naar-het-begin-2022>

AFTERMOVIE

<https://youtu.be/GviBdrClvbE>

BIJLAGE 4: RESULTATEN ONLINE CAMPAGNE NEEFJE VAN

Ticketcampagne - resultaten per visual

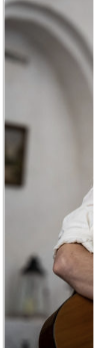
Carousel

KPI	Uitleg	Resultaat
Resultaten	Het aantal keren dat je advertentie een resultaat behaalde, op basis van de doelstelling en instellingen die je hebt geselecteerd.	2.816
Bereik	Het aantal mensen dat je advertenties ten minste één keer heeft gezien. Bereik is anders dan weergaven. Weergaven kunnen meerdere weergaven van je advertenties door dezelfde mensen bevatten.	65.040
Klikken op uitgaande links	Het aantal mensen die op de bijbehorende link hebben geklikt.	2.776
CTR		1,45%

Festival Terug naar het begin ... X
Gesponsord ·

🔴 De tickets voor jouw ontdekkingstocht zijn nu beschikbaar! 🔴

Laat je verrassen in het wierdenlandschap door live muziek, theater, kunst en verhalen op unieke locaties. Koop nu jouw dagticket en krijg toegang tot alle optredens van het zaterdag- óf zondagprogramma: <https://bit.ly/3rAkd3a>

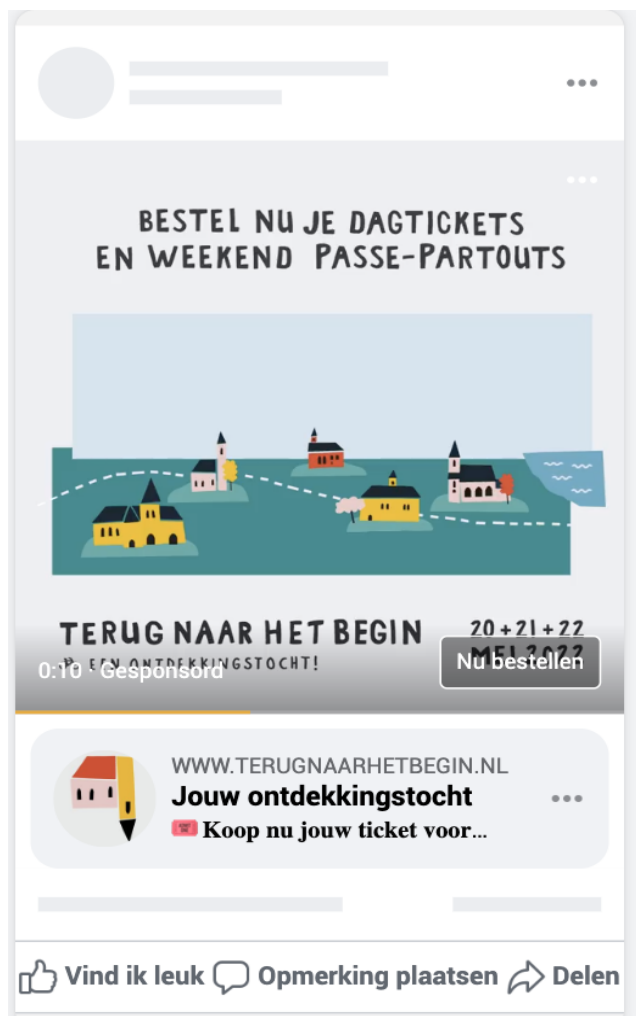
Koop jouw ticket!
🔴 Een ticket...
Nu bestellen

Een we...
vol
🔴 Koo...

 Vind ik leuk Opmerking plaatsen Delen

Landschapanimatie

KPI	Uitleg	Resultaat
Resultaten	Het aantal keren dat je advertentie een resultaat behaalde, op basis van de doelstelling en instellingen die je hebt geselecteerd.	112
Bereik	Het aantal mensen dat je advertenties ten minste één keer heeft gezien. Bereik is anders dan weergaven. Weergaven kunnen meerdere weergaven van je advertenties door dezelfde mensen bevatten.	2.678
Klikken op uitgaande links	Het aantal mensen die op de bijbehorende link hebben geklikt.	272
CTR		3,04%

Polaroid GIF

KPI	Uitleg	Resultaat
Resultaten	Het aantal keren dat je advertentie een resultaat behaalde, op basis van de doelstelling en instellingen die je hebt geselecteerd.	81
Bereik	Het aantal mensen dat je advertenties ten minste één keer heeft gezien. Bereik is anders dan weergaven. Weergaven kunnen meerdere weergaven van je advertenties door dezelfde mensen bevatten.	2.425
Klikken op uitgaande links	Het aantal mensen die op de bijbehorende link hebben geklikt.	272
CTR		3,02%

Festival Terug naar het begin
 Gesponsord ·

 Een ticket voor jouw ontdekkingstocht
 De meest schitterende [...Meer weergeven](#)

FESTIVAL

TERUG NAAR HET BEGIN

🚲 EEN ONTDEKKINGSTOCHT!

20 + 21 + 22
MEI 2022

WWW.TERUGNAARHETBEGIN.NL

Jouw ontdekkingstocht [SHOPPEN](#)

 Koop nu jouw ticket voor Terug na...

 Vind ik leuk Opmerking plaatsen Delen